

TÜRK HALK EDEBİYATINDA MAKARONİK TEKERLEMELER**Dr. Öğr. Üyesi İsmail ABALI**

Iğdır Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, ismail.abali@igdir.edu.tr

ÖZET

Tarih boyunca savaş, göç, ticaret gibi nedenlerden dolayı sürekli temas halinde olan toplumlar arasında kültürel alışverişler kaçınılmaz bir durum olmuştur. Söz konusu bu alışveriş toplumların sosyal, sanatsal, ekonomik, ticari, dinî, askeri vb. yaşamlarını kapsayabilmekte iken belki de en geniş çaplı etkileşimler dilsel ve edebî alanlarda gerçekleşmiştir. Dünya üzerinde var olmuş ve hala yaşamaya devam eden diller, tarihin farklı dönemlerinde çeşitli sebeplerle sözcük alışverişinde bulunmuş, bu sözcükler o dilin edebî eserlerine yansımış, hatta bu durum çok dilli sanatsal metinlerin tezahürüne kadar gitmiştir. Birden fazla dile ait cümlelerin aynı metin içerisinde kullanımını olarak kısaca tarif edilebilen bu edebî tarz, Doğu edebiyatında *mülemmâ*, Batı'da ise *makaronik* olarak adlandırılmaktadır. Mülemmâ ile makaronik terimleri, aynı tekniğin farklı dillerdeki karşılığı zannedilse de bu iki kavram küçük farklarla birbirinden ayrılmaktadır.

Kaynağını antik çağlardan alan, edebî bir tarz ve terim olarak XV. asırlarda kullanılmaya başlanan makaronik, mizahi bir etki yaratmak için en az iki dil ya da lehçenin karıştırılması tekniğine verilen addır. İtalya'da ortaya çıkan ve sonraki dönemlerde tüm Avrupa'da moda haline gelen makaronik, çoğunlukla belli yazar ve şairler tarafından kullanılsa da zamanla folklorik metinlerde de görülmeye başlamıştır. Bu çalışmada, makaronik teriminin tarihsel geçmişi ile ilgili bilgiler verilmiş, mülemmâ ile olan ilişkisi tartışılmış ve Türk halk edebiyatında mevcut olan makaronik tekerlemeler tespit edilerek bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Makaronik, Mülemmâ, Çok Dilli Metinler, Tekerleme

MACARONIC RHYMES IN TURKISH FOLK LITERATURE**ABSTRACT**

Throughout history, cultural exchanges have been created an inevitable case among societies that are in constant contact for reasons such as war, immigration and trade. This cultural exchanges are to cover the social, artistic, economic, commercial, religious and military interactions of the societies, also is to include the most extensive interactions in linguistic and literary fields of its. Languages that existed in the world and still survive, have exchanged

words for various reasons in different periods of history; these words have been reflected in the literary works of that language, even as far as the manifestation of multilingual artistic texts. This literary style, which can be briefly described as the use of sentences of more than one language in the same text, is called as “mülemmâ” in the Eastern literature and as “macaronic” in the West. Although the terms macaronic and mülemmâ are considered as the equivalent of the same technique in different languages, these two concepts are distinguished by small differences.

The macaronic, sourced from antique ages and had been begun to use in XV. centuries as a literary style and term, is the name given to the technique of mixing at least two languages or dialects in order to create a humorous effect. However macaronic, which emerged in Italy and became fashionable in all of Europe in the following periods, has been used mostly by known writers and poets, but has also begun to be seen in folkloric texts. In this study, the informations of the historical background of the term macaronic is given and the relation with the mülemmâ is discussed and the macaronic rhymes in Turkish folk literature have been identified and evaluated.

Keywords: Macaronic, Mülemmâ, Multilingual Texts, Nursery Ryhme

GİRİŞ

İki veya daha fazla dile ait cümle ve ifadelerin aynı metinde kullanılması durumunu karşılayan bir terim olan “makaronik”, Orta Çağ Avrupası’nın sınıfsal düzeninde yer alan tutum ve anlayışların -bir nevi- edebiyata yansımaları olarak kabul edilmelidir. Sınıfsal hiyerarşinin en alt tabakasında kabul edilen köylülerin hamurun arasına meyve koymak suretiyle pişirip tükettiği ve dönemin “yüksek zümresi”si tarafından alelade olarak karşılanan “maccarone” adlı bir yiyecek türünün isminden türetilmiş olan makaronik, Latinceye de “macaronicus” şeklinde geçmiştir. Köylülerin hamur ve meyve gibi birbiriyle ilgisi olmayan yiyecekleri karıştırmasına benzetilerek kullanılan makaronik terimi, yine aynı mana çerçevesinde farklı dillerin kaynaştırılması ile özdeşleştirilmiştir.

Makaronik, karıştırılan dillerin zenginliğini, çeşitliliğini ve diğer dillerle etkileşime girebilme yetisini göstermesi bakımından önemlidir (Boehme 2011, 7). Makaronik türü, Avrupa edebiyatında esas olarak Latince ile diğer Orta Çağ Avrupa dillerinin kaynaştırılmasıyla ortaya çıkmıştır. Fakat Avrupa’da çok dilli metinlerin en eski örneğine Munsterbilzen Manastırı’nda bulunan ve 1130 yılında yazıldığı bilinen bir İncil’de rastlanmaktadır. İncil’de

yer almasına karşın dini nitelik göstermeyen ve edebî bir üslup taşıyan bu metnin ilk dizesi eski Felemenkçe ile oluşturulmuşken ikinci dizesi ise Latince'dir (Sijts 2001, 140):

“Tesi samanunga was edele unde scone

Et omnium virtutum pleniter plena”

“Bu topluluk asil ve temizdi ve tüm erdemlere sahipti” anlamına gelen bu kısa şiirsel metin, türünün Avrupa’daki ilk örneği niteliğini taşıması bakımından son derece önemlidir. Sonraki yüzyıllarda bazı İngilizce-Latince ilahilerde de karşımıza çıkan çok dilli şiir türüne 1230 yılında derlenmiş olan “Carmina Burana” adlı eserde de rastlanmaktadır. Bu eserdeki söz konusu karışık dilli şiirler, Latince ile eski Almanca ve Fransızca dizelerin kaynaştırılmasıyla oluşturulmuştur (Beatie 1967, 17). Yine Latince ile Almanca dizelerin birleştirilerek yer aldığı “In Dulci Jubilo” (orijinal yazım tarihi 1328) isimli eserde bu tür şiirler, sonraki yüzyıllarda Orta Çağ İngilizcesi ile Latincenin karışımından meydana getirilen örneklerle yaşamaya devam etmiştir (Boehme 2011, 72).

XII. yüzyıldan beri Avrupa’da örnekleri verilmiş olmasına karşın karışık dilli metinlerin “makronik” olarak adlandırılması XV. yüzyıla dayanmaktadır. Po Vadisi’nde ortaya çıkıp tüm Avrupa’ya yayılan ve aydınlar arasında kullanılması bir moda haline gelen (Demo 2018b, 227) makaronik, bünyesinde espri ve parodi barından Neo-Latin geleneğinin etkisinde bir türdür. Nitekim İtalyan sanatçı Tifi Odasi (Padualı Odaxius, 1450-1492) tarafından 1488’de kaleme alınan “Macaronea” adlı eserdeki makaronik şiirler, sonraki dönemlerde bu türü derinden etkilemiş; espri, parodi, hiciv ve alayın metni haline gelmiş ve makaroniğin *komik şiir* olarak anılmasına zemin hazırlamıştır. Odasi ile aynı dönemde yaşayan ve sonraki dönemlerde aynı türden eser veren aydınlar, bozulmuş olan Latin dilini hicvetmek amacıyla makaroniği kullanmış ve Latince ile İtalyan lehçelerinin kaynaştırıldığı birçok makaronik şiirler yazmıştır (Demo 2018a, 200). İtalyanca ile Latinceyi harmanlayarak makaronik eserler veren bir başka sanatçı ise Teofilo Folengo’dur. Folengo (1491-1544), makaronik tarzın asıl kurucusu sayılır. Eserlerinde çoğunlukla yergi unsurunu kullanan Folengo, epik tarzda yazdığı fantastik metinlerinde kahramanların aptallığından doğan gülünç durumları hicivsel alegorik bir tarzda kaleme almıştır. Nitekim kendisi de şiirlerini “un, tereyağı ve peynir karışımından oluşan kaba, ilkel İtalyan yemeği” olarak nitelendirmiştir (URL-1). “Epistola Otscuroinn Virot-ittn” adlı eserin de mensur makaroniklerden oluştuğu ve ünlü bilgin Desiderius Erasmus’u çokça eğlendirdiği ilk İngilizce edebiyat terimleri sözlüğü yazarı Sylvanus Vivian Percival (1908, 102) tarafından ifade edilmiştir.

Orta Çağ Avrupa'sından günümüze makaronik tarzda tertip edilen eserler, belli şair ve yazarlar tarafından oluşturulmuştur. Bunun yanında yazarı bilinmeyen ve halk kültürüne ait türlerde de makaronik tarzın tezahürünü görebilmekteyiz. Klymasz&Medwidsky'nin (1983, 206-215) Kanada'da yaşayan Ukraynalıların sözlü anlatılarındaki makaronik etkileri araştırdıkları çalışmalarında, söz konusu topluluğun halk şarkıları ve fıkraları incelenmiş; bu inceleme neticesinde ise söz konusu sözlü ürünlerin İngilizce, Fransızca ve Ukraynacaya ait cümle ve ifadelerle oluşturulduğu tespit edilmiştir. Arvo Krikmann (2009, 43-66) da Estonya'nın Sovyet idaresi altında geçirdiği dönemlerde tezahür eden iki dilli fıkra ve şakaları (jokes) incelemeye aldığı çalışmasında Estonya ve Rusçanın kaynaşmasıyla teşekkül eden bu şakalar üzerinde ampirik bir bakış açısı sunmuştur. Çalışmanın sonuç bölümünde ise araştırmacı bu makaronik şakaları Rus etnik-politik kökenli, evrensel nitelikteki cinsel şakalar ve Batı kökenli absürt-gerçek dışı şakalar olmak üzere üç ayrı kategoriye ayırmıştır. Marjeta Pisk (2009, 117-130), Slovenya ile Friuli (İtalya) sınır bölgesindeki halk müziği geleneklerinin sunumları üzerine yaptığı araştırma makalesinde İtalyanca-Slovenca karışık halk şarkısı ve ninni örneklerine rastlandığını; ayrıca, bu folklorik ürünlerin alaycı ve iğneleyici ifadeler barındırdığını belirtmektedir.

Yapılan çalışmalarda terimin ismi kullanılmamış olsa da Anadolu sahası Türk folklorunda da makaronik tarzda teşkil edilmiş sözlü ürünler mevcuttur. İlhan Başgöz (akt: Bekki 2018, 1050), Türkçeye Farsça eklerin getirilmesiyle ortaya çıkan mizahi durumu anlatan bir makaronik fikrayı ele aldığı çalışmasında söz konusu fikranın yüksek zümre edebiyatının bir eleştirisi olduğu şeklinde bir değerlendirme yapmıştır. Ali Duymaz (2009, 253-270) da Nasreddin Hoca fıkralarındaki gerçeküstüçülük kavramının mizah yaratmadaki etkisini araştırdığı çalışmasında Arapça-Türkçe ve Farsça-Türkçe cümlelerle oluşturulmuş fıkralara yer vermiş ve mizahın bu dillerin dilbilgisi kurallarının çiğnenmesinden meydana geldiğini ifade etmiştir. Salahaddin Bekki (2018, 1047-1054) ise bazı Nasreddin Hoca ile Temel fıkralarındaki mizahın mülemmâ ile ortaya çıktığını savunmuş; ayrıca, eskiden anlatılan Nasreddin Hoca fıkralarındaki Arapça ve Farsça cümlelerin bugün İngilizce ifadelere evrildiğini belirtmiştir.

Makaronik-Mülemmâ-Karmutlama İlişkisi

Avrupa'da ilk olarak 13. yüzyılda rastlansa da karışık dilli metinlerin en eski örnekleri İran edebiyatında karşımıza çıkmaktadır. Arapça "lem" (parlatmak; alaca, renkli) kökünden türetilmiş "mülemmâ" adıyla tanımlanan bu çok/karışık dille şiir yazma sanatı (Devellioğlu 2004, 719) terim anlamıyla da Arapça-Türkçe ya da Farsça-Türkçe karışık yazılan şiirlere

verilen addır (Tökel 2010, 299). Genellikle iki dilli olan mülemmâlar nadir de olsa üç dilin (Türkçe-Arapça-Farsça) karıştırılmasıyla da teşkil edilebilmektedir.

İslam dini ile birlikte Arap dili ve edebiyatını da benimseyen İran coğrafyasındaki şairler, 10. yüzyılın ilk yarısında Farsça-Arapça şiirler yazmaya başlamıştır. Bilinen ilk örneği Şehid Belhi'ye ait olan mülemmânın diğer temsilcilerinden bazıları ise Dakiki, Ebu Mansur-ı Menzevi, Asedi, Razi ve Gaznevi'dir. Fakat mülemmâ tarzının İran sahasındaki en önemli isimleri Hafız-Şirazi, Molla Cami ve zü'l-lisaneyn (iki dil sahibi) lakabını alan Sadi Şirazi'dir (Ünver 1998, 12-17). Farsça şiirlerinde Arapça dize ve beyitler bulunduran bu şairlerden Molla Cami ve Hafız-ı Şirazi, şiirlerinde Türkçeye de yer vermiştir (Bilgegil 1989, 270).

İslamiyet'in kabulünden sonra Arap ve Fars kültürünün etkisinde kalmaya başlayan Türk edebiyatında ilk mülemmâ örnekleri 12-13. asırlarda yazılan rubailerde görülür. Doğu Türkçesi ve Farsça dizelerden müteşekkil olunan bu rubailerin ardından 13. yüzyılın ikinci yarısında adeta bir dil devrimi yaşanmaya başlar ve dönemin sanatçıları, Arapça ve Farsça şiir yazmak yerine Türkçe eserler vermeye temayül gösterir. Bunda mülemmânın etkisinin büyük olduğu düşünülmektedir (Ünver 1998, 25).

Anadolu Türk edebiyatında mülemmâ şiirlerin en önemli isimlerinden biri Mevlana Celaleddin-i Rumi'dir. Mevlana, "Divan-ı Kebir" adlı büyük eserinde birçok mülemmâyâ yer vermiştir. Sultan Veled'in "Divan"ında ise mülemmâ daha ileri bir düzeye geçmiştir. Şiirlerin Farsça kaleme alınmış olmasına karşın bu eserde, Türkçe kelimelerin yanı sıra Türkçe-Farsça mülemmâlara yer verilmesi, Türk dili ile oluşturulacak bir edebiyatın temellerini atma konusunda gelecek nesillere öncülük etmiştir (Ünver 1998, 25). Mevlana ve oğlu Sultan Veled'in dışında mülemmâ şiirler yazan sanatçılara Kadı Burhaneddin, Nesimi, Ahmet Paşa ve Necati Bey örnek gösterilebilir. Mülemmâ türünün en güzel örneklerini ise Fuzuli vermiştir. Fuzuli, Arapça-Türkçe ve Arapça-Türkçe-Farsça olmak üzere toplam yedi mülemmâ şiir yazmıştır. Sonraki yüzyıllarda da örnekleri verilen mülemmâ, son dönemlerde Türk şiirinin batılılaşmasına yenik düşmüş ve eski rağbetinden uzak bir profil çizmiştir. Bu bağlamda Arapça ve Farsçanın dışında Ermenice ve Batı dilleri ile oluşturulmuş mülemmâlar da bulunmaktadır (Ünver 1998, 31).

Âşık tarzı Türk edebiyatında da çok dilli şiir söyleme geleneğine rastlanmaktadır. "Makaronik" teriminin ad almasına benzer bir şekilde arpa ile buğday ya da sıcak su ile soğuk suyun karıştırılması işleminin ismi olan "karmutlama/harmutlama", ilk kez Fahrettin Kızıroğlu tarafından kullanılmıştır. Karmutlama, âşık şiirinde birden fazla dilin karıştırılmasıyla oluşturulan şiirlerin genel adı olarak bilinmektedir. Şiirin bir bölümünde ya

da tamamında uygulanabilen karmutlama tarzında *Bayburtlu Celali* (Batakçı Destanı), *Pesendi* (Zamparalar Destanı), *Lezizi* (Güzeller Destanı) ve *Âşık Şenlik* gibi birçok şair eser vermiştir (Kaya 2007, 410).

Görüldüğü gibi mülemmâ ve karmutlama da aynı metinde birden fazla dile ait ifadeleri barındıran edebî tarzlar olmasına rağmen herhangi bir mizah, parodi, ironi, yergi veya komik unsurunu ihtiva etmesi koşulu yoktur. Fakat makaronik eserlerin ilk koşulu, bu unsurların tezahürünü sağlama amacını gütmesidir. Bu bağlamda “Badem kurabiyesi”, “makarna” anlamlarını da karşılayan bu terim, Türkçe sözlüklerde de aynı şekilde tarif edilmiştir. Örneğin İngilizce-Osmanlı Türkçesi sözlüğünde “dalkavuk, herzevekili (boş konuşan)” şeklinde yer alan makaronik, kavramsal manasıyla da “muhtelif lisan kelimelerini lisan-ı vahid gibi kullanarak tertip olunmuş maskaralık şiir” olarak tanımlanmıştır (Boyajian 1884, 493). Kamusu Fransevi’de (Şemseddin Sami 1901, 1386) ise aynı terim “Latince şivesine uydurulmuş adi ve kaba kelimelerden mürekkebe eş’ara itlak olunur” şeklinde yer almaktadır. Fransızca-Türkçe sözlükte de söz konusu terim “Muhtelif lisan kelimelerini lisan-ı vahid gibi isti’mal ile inşad ve tedvin olunan mudhik (güldürücü) eş’ar” şeklinde tarif edilmektedir. (Tinghir&Sinapien 1892, 81).

Türk Halk Edebiyatında Makaronik Tekerlemeler

Bir görüşe göre kutsallığını yitiren Şaman dualarının devamı olan (Elçin 2004, 590), başka bir görüşe göre de Türkiye sahasında Türk’ün kıvrak zekâsı sayesinde ortaya çıkan (Kaya 1999, 546) tekerlemeler; yarı anlamlı ya da anlamsız sözlerle kurulu manzum bir türdür. Tekerlemeler, diğer halk edebiyatı türlerinin aksine müstakil kullanım alanının kısıtlı olduğu bir üründür. Oyun, dilek, dua, törenler gibi çeşitli sebeplerle insanların bir araya geldiğinde tezahür eden tekerlemeler, diğer halk edebiyatı türleri dâhilinde de bulunabilmektedir. Masal, halk hikâyesi, orta oyunu, Karagöz gibi halk edebiyatı ürünlerinin bünyesinde çeşitli görevlerle hâsıl olan tekerlemeler, özellikle çocuklar tarafından ilgiyle yaşatılmaktadır. Nitekim araştırma alanımıza giren makaronik tekerlemelerin büyük çoğunluğu da çocuklar tarafından söylenen tekerlemeler kategorisine dâhil olmaktadır.

Çoğunun mizahi bir nitelik taşıması ve anlamsız ya da yarı anlamlı sözcüklerle teşkil edilmesi tekerlemelerin makaronik tarza sahip olmasına zemin hazırlamıştır. Zira çocuklar için anlamsız ifadeler ile yabancı sözcükler, tekerleme türünün yaratılması bağlamında aynı işlevi karşılamaktadır. Bir tekerlemede yer alan “aga vaga, doramille, as mas ko” gibi anlamsız

ifadeler ile “what is this, inne minne” gibi yabancı sözcükler, hem söz konusu tekerlemenin fonksiyonunu (sayışmaca, eğlence vb.) güçlendirmekte hem de o tekerlemeye mizah katmaktadır. Çünkü çocuk zihnine anlamsız ve saçma gelen yabancı kelimeler, söz komiğinin en büyük parçası konumundadır. Bu bağlamda incelemeye aldığımız makaronik tekerlemelerin tümü mizahi bir hüviyettir. Fakat bir kısım tekerlemede yukarıda sözünü ettiğimiz yabancı sözcük kullanımından doğan basit mizah söz konusu iken bazılarında ise – makaroniğin özüne de uygun olarak- yergi ve protesto unsurlarından sebeplenen ayrı bir mizahi durum mevcuttur. Bu nedenle üzerinde çalışacağımız makaronik tekerlemeleri iki kısımda inceleme durumu ortaya çıkmıştır.

1. Basit Mizah İçin Oluşturulan Makaronik Tekerlemeler

Tekerlemeyi diğer türlerden ayıran en mühim unsurlardan biri anlamsız ya da yarı anlamlı sözcüklerden oluşmasıdır. Tekerlemenin mizahi ve eğlenceli bir tür olmasında katkısı bulunan bu ifadelere, yabancı sözcük ve cümleler de eklenmelidir. Çünkü başka dillere ait bu sözcük, ifade ve cümleler de çocuk algısına göre anlamsız ve saçma kelimeler topluluğu niteliğindedir. Bu anlamsız kelime topluluğu ise tekerleme türünün karakteristik özelliğine uygun olarak diğer dizelerde sözcüklerle anlam bütünlüğü oluşturmadan yalnızca eğlence-mizah unsurunu meydana getirir. Örneğin aşağıdaki tekerlemede, “Ne iş yapıyorsun?” anlamındaki İngilizce cümle ve ikinci dizede yer alan Türkçe ifade, aralarında anlam bütünlüğü olmaksızın fonetik bir uyum oluşturarak söz komiğini meydana getirmiştir:

(T1) *What do you do*

Yattı **uyudu** (K1)

Aşağıdaki tekerlemede de aynı durum söz konusu olup İngilizce bir cümlenin ikileme şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Diğer dizelerinde Türkçe sözcük ve cümlelerden ziyade anlamsız kelimeler bulunan ve son dizesinde evrensel bir nida yer alan tekerlemede İngilizce ifade, fonetik uyum yerine bir eğlence unsuru olarak ön plana çıkmaktadır.

(T2) Bombulu bıçkın

Nakın pekin nakın pekin

Aga vaga

What is it is what is it is

Bom (Şendağ 2009, 35)

Önceki bölümlerde de ifade edildiği üzere tekerlemeler, çeşitli vesilelerle söylenen bir türdür. Türkçe yapılan dualar da tekerleme söyleme geleneğinin icrasında önemli bir konumda bulunmaktadır. Her ne kadar Türkçe de olsa içinde (özellikle ilk dizesinde) Arapça sözler barındıran bu dualar da birer tekerleme niteliğindedir. Bir sofraya duası niteliği taşıyan aşağıdaki tekerlemelerde, Arapça bir ifade, daha doğrusu bir duanın ilk sözcüğü yer almaktadır. Fakat bu dualar, halk muhayyilesinde eğlenceli tekerlemelere dönüşmüştür:

(T3) *Elhamdürüsüyle*

Kızlar **sürüsüyle**

Babam **karısıyla**

Ben de **birisiyle** (Kaya 1999, 613)

(T4) *Allahümme şakirin*

Karnı doydu **fakirin**

Bir sofraya daha **getirin**

Yiyemezsem yüzüme **tükürün** (Ercan 2008, 29)

(T25) *Elhamdülillah Ya Rabbi şükür*

Doymadıysam yüzüme **tükür** (Kaya 1999, 613)

İngilizce ifadelerden oluşan aşağıdaki üç tekerlemede de anlam bütünlüğü söz konusu olmayıp bu tekerlemeler basit mizah yaratmak için oluşturulmuştur. Bir sayışmaca niteliği gösteren ilk tekerlemede İngilizce “yes” ve “no” sözcükleri, Türkçe ifadelerle fonetik uyum maksadıyla bir araya getirilirken ikinci tekerleme ise İngilizce bir şarkının ilk dizesi ile Türkçe cümlelerin karıştırılmasından oluşturulmuş ve bu tekerlemede de aynı amaç güdülmüştür. Üçüncü tekerleme ise “Çok teşekkür ederim” anlamına gelen İngilizce cümle ile buna fonetik olarak uydurulmuş Türkçe bir ifadeden oluşturulmuştur:

(T6) İngilizce mingili

Ko ki ki ko ki ki

Yes mi no mi ni

No mi ni no mi ni

Yes mi no mi

Yes

İbrahim Tatlıses (Abalı 2011, 223)

(T7) *Every way that I can*

Merdivenden kayarken

Kafamı gözümü yardım

Hastanede uyandım (Abalı 2011, 231)

(T20) *Thank you very much*

Teperim geri kaç (Abalı 2011, 228)

Aşağıdaki tekerlemede ise farklı bir durumdan söz etmek mümkündür. Tekerlemede geçen ve “eşek” anlamına gelen İngilizce “donkey” sözcüğü, çocuklar tarafından birleşik bir kelime olarak düşünülmüş ve “don giy” şeklinde algılanmıştır. Sonraki mısradaki bulunan “kilot giy” sözünden de anlaşılacağı üzere bu durum, İngilizce ifadenin anlamını tamamen değiştirmiş, çocuk muhayyilesine göre yeniden şekil almış ve mizahın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Ayrıca “giy_” fiilinin yöresel ağza göre “key_” şeklinde telaffuz edilmesi de son derece dikkat çekicidir:

(T19) *Hello donkey*

İstersen kilot **key** (Abalı 2011, 228)

Tekerlemelerin anlam bütünlüğü gözetilmeksizin yalnızca ses ahengiyle kurulduğunu daha önce de belirtmiştik. Fakat aşağıdaki tekerlemelerde bunun aksi bir durum görülmektedir. Nitekim ilk tekerlemede, özellikle “sonra” anlamına gelen İngilizce “after” kelimesi ile anlam bütünlüğünün sağlanması yönünde şuurlu bir müdahale göze çarpmaktadır. “Panik” ve “pandik” sözcükleriyle ses uyumunun da sağlandığı tekerlemede “Pandikten sonra panik yapma” anlamının verilmeye çalışıldığı ortadadır:

(T8) *Don't panik*

After pandik (K2)

Aşağıdaki tekerlemede de aynı durum söz konusudur. “Battı balık, yan gider” atasözünün makaronik bir tarzla söylenmesini amaçlayan bu tekerlemede “balık” ve “gider” sözcüklerine İngilizce karşılık olarak “fishing” ve “going” kelimeleri eklenmiş ve bu yolla aynı zamanda fonetik bir uyum ile mizahın ortaya çıkması sağlanmıştır:

(T9) *Battı fishing*

Yan going (K3)

2. Protesto/Yergi İçin Oluşturulan Makaronik Tekerlemeler

Folklorik ürünlerin birçok fonksiyonu yerine getirdiği bilinmektedir. Halkın eğlence, toplumsal törenlerine destek verme ve kültürünü gelecek kuşaklara aktarma gibi ihtiyaçlarını karşılayan folklorik yaratmalar, aynı zamanda kişisel ve toplumsal baskılardan kurtulmak için de bir araç olarak kullanılmaya gelmiştir (Ekici 2011, 125). İncelemeye aldığımız makaronik tekerlemelerden bir kısmı, halk bilgisi ürünlerinin protesto ya da kişisel baskılardan kurtulma işlevi ile paralel bir durum arz etmektedir.

Bilindiği gibi ülkemizde, ilköğretim çağındaki çocuklara okullarda, Kuran kurslarında ve yaz tatili süresince camilerde din eğitimi verilmekte ve bu eğitim kapsamında çeşitli Arapça dua ve sureler ezberletilmektedir. Anadillerini henüz öğrenmeye ve kavramaya başladığı bu çağlarda kendilerine anlamsız gelen Arapça sure ve duaları ezberlemeye çalışan çocuklar, yaşlarının verdiği tutumla da zaman zaman bu durumu mizahi hale getirebilmektedir. Kendilerine zorla öğretilen bu sure ve duaların genellikle ilk sözünü baz alarak Türkçe ifadelerle karıştıran çocuklar, fonetik uyum da yaratarak makaronik tekerlemelerin oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Bu tekerlemelerle çocuklar hem sure ve dua sözcüklerini hem de bunları kendilerine zorla öğreten hocaları protesto etmekte, bir anlamda bu zaruri din eğitiminin yarattığı baskıdan kurtulmayı amaçlamaktadır. Tekermeler aracılığı ile yapılan bu gizli protesto ise mizahın ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Örneğin aşağıdaki tekerlemede hem Kuran alfabetinin hem de hocanın protesto edildiği açıkça görülmektedir:

(T10) *Elif be te se*

Cim dallı köse

Hocanın burnu

Girdi kümeşe (Göktaş 2006, 107)

Aşağıdaki tekerlemede de aynı durum söz konusu olup hem çocuklara öğretilen surelerden biri olan Tebbet suresi hem de bunu öğreten hoca eleştirilmektedir:

(T14) *Tepped yede*

Tekne suda

Deve dağda

Üzüm bağda

Hocanın evi sarayda

Gidip gelmesi bir ayda (Yılmaz 2005, 332)

Sure ve dua ezberlemeye dayalı din eğitiminden kurtulmayı amaçlayan, fakat bunun dile getirilmesiyle hocadan aşırı tepki görme korkusu taşıyan çocuklar, aşağıdaki tekerlemede, öğrendikleri bir duayı kendi istekleri yönünde kullanmışlardır. Çocuklar, Allah'a dua ederek hocanın ağzının bağlanıp dilinin tutulması suretiyle derslerin bitmesini dilemektedir:

(T23) *Allahümme Ya Mecit*

Hocanın ağzını bağla

Dilini tut (Kaya 1999, 610)

Okullardaki din derslerinde ya da camilerde verilen yaz kurslarında çocuklara öğretilen ilk ve en kısa dua Sübhaneke'dir. Ülkemizdeki neredeyse her çocuk bu dua ile tanışmış ve bu duayı mizahi olarak protesto etmiştir. Pek tabii ki bu duanın adından farklı yörelere ait, birbirine benzer birçok tekerlemenin ortaya çıkması da kaçınılmaz olmuştur:

(T12) Sübhaneke

Sümbül tike

Tavuk yata

Horoz çöke (Kaya 1999, 572)

(T15) Subhaneke

Sümbül teke

Nallı horoz

Çullu horoz

Pişmiş örük

Biz de yirük (Yüksel 2016, 152)

(T13) Subhaneke

Sümsüm teke

Anan keçi

Baban teke (Yılmaz 2005, 331)

(T21) Sübhaneke

Süm süm teke

Anan kaçır

Baban kovalar (Abalı 2011, 229)

Aynı şekilde Tahiyyat (Ettehiyyatü), Allahümme Salli ve Amentü duaları da aynı şekilde çocuklara öğretilen dualardandır. Pek tabii ki bu dualar da çocukların protesto ve eleştirilerinden kaçamamıştır:

(T16) Ettehiyyatü

Baltayı getü

Ben kesiyim

Sen götü (Yüksel 2016, 152)

(T5) Amentü

Bir kazan mantı

Yesem yesem doymasam

Çamura döksem ölmesem

Hacca gitsem gelmesem

(T11) Allahümme salli

Dudakları sallı

Allahu ekber

Yat da geber (Kaya 1999,572)

Üzüm, çerez yerik (Kaya 1999, 572)

Dua ve surelerin yanında Arapça diğer ifadeler de (ezan, besmele vb.) çocuklar tarafından protesto edilerek birer makaronik tekerlemeye dönüştürülmüştür:

(T17) *Allahu ekber*

Kedi kemeyi bekler (Abalı 2011, 228)

(T18) *Bismillahi destur*

Mustafa'nın Ali'yi koştur (Abalı 2011, 228)

(T22) *Bismillahi misirgen*

Bir kız aldım osurgan (Abalı 2011, 229)

(T24) *İnne minnem izine*

Günahlarımız cavurun gizine (Ercan 2008, 29)

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak görülmektedir ki Türk halk edebiyatında yer alan makaronik tekerlemeler, Arapça ve İngilizce ifadelerin Türkçe cümleler ile karıştırılmasıyla oluşturulmuştur. Kültürel yapıların, doğal olarak da dilsel olguların iç içe girdiği, birbirine karıştığı günümüz dünyasında diğer dillerde olduğu gibi Türkçede de karışık dilli folklorik metinlerin tezahürü kaçınılmaz olmuştur. Özellikle kitle iletişim araçlarının her ortamda etkisini göstermesi bağlamında İngilizce-Türkçe tekerlemelerin ortaya çıkması son derece doğaldır. Tekerleme türünün yaratıcısı ve icra edicisi konumunda bulunan çocuklar, gerek bu iletişim araçlarından gerek de okullardaki yabancı dil derslerinden duyduğu İngilizce ifadeleri Türkçe cümlelerle fonetik uyumla birleştirmiş ve herhangi bir anlam bütünlüğü gözetmeksizin kendi eğlence dünyasına katmıştır. Aynı şekilde Arapça ifadeleri de camilerden, din eğitiminden ya da büyüklerinden öğrenen çocuk, kendisine zorla öğretilen Arapça dua veya surenin ilk cümlelerini yine ana dili Türkçe ile karıştırarak bir nevi bu durumu protesto etmiştir.

Makaronik şiirlerde farklı dillere ait sözcüklerin kullanılmasına rağmen dize sonlarındaki ses uyumlarına riayet edilmesi son derece dikkate değerdir. Tahmin edileceği üzere edebî metinlerde makaronik, iki dilin ya da lehçenin bilgi birikimine hâkim olmayı ister. Gerek düz yazı gerek de şiirsel metinlerde birden fazla dille oluşturulan makaronik yapıtlar; bu dillerin anlambilim, fonetik, yapıbilim, sözdizimi vb. ile ilgili dilbilgisi kurallarını bilme ve bunları kusursuzca kullanma konularında uzman olmayı gerektirir. Fakat üzerinde çalıştığımız makaronik tekerlemelerde anlam bütünlüğünden söz edilemez. Çünkü tekerlemelerin

karakteristik özelliklerinden biri anlamsız ya da yarı anlamlı sözlerden meydana gelmesidir. Arapça ve İngilizceye ait bu ifadeler, halkın estetik süzgecinden geçerek Türkçe sözcüklerle mükemmel bir fonetik uyum oluşturmuştur.

Türk halk edebiyatında tespit ettiğimiz 25 makaronik tekerlemenin 9'u İngilizce ifadeler barındırırken 16'sı ise Arapça sözlerden müteşekkildir. Bu yabancı cümle ve ifadelerin 19'u tekerlemenin ilk dizesinde, 5'i birden çok dizede, biri ise son dizede yer almaktadır. Arapça ve İngilizceye ait yabancı sözlerin 14'ü cümle halinde tekerlemelerde yerini almışken 11'i ise sözcük halinde bulunmaktadır. Bu bağlamda hangi tekerlemenin hangi özellikleri ihtiva ettiği aşağıdaki tabloda rahatça görülebilmektedir:

	İngilizce	Arapça	İlk Dizede	Birden Çok Dizede	Son Dizede	Cümle Halinde	Sözcük Halinde
T1	X		X			X	
T2	X				X	X	
T3		X	X				X
T4		X	X			X	
T5		X	X				X
T6	X			X			X
T7	X		X			X	
T8	X			X			X
T9	X			X			X
T10		X		X			X
T11		X		X		X	
T12		X	X				X
T13		X	X				X
T14		X	X			X	
T15		X	X				X
T16		X	X				X
T17		X	X			X	
T18		X	X			X	
T19	X		X			X	
T20	X		X			X	
T21	X		X				X
T22		X	X			X	
T23		X	X			X	
T24		X	X			X	
T25		X	X			X	
Toplan	9	16	19	5	1	14	11

Giriş bölümünde de ifade ettiğimiz üzere Türkçe ve yabancı sözcüklerin iç içe olduğu folklorik yaratmalar üzerine yapılan araştırmalarda “mülemmâ” terimi kullanılmıştır. Fakat mizah ve yergi unsurlarını barındıran karışık dilli folklorik metinlerin üzerinde bundan sonra yapılacak benzer çalışmalarda “makaronik” teriminin kullanılması kanımızca isabetli olacaktır. Bu sebeple söz konusu terimin daha iyi anlaşılabilmesi ve Türkçe çalışmalarda daha doğru bir şekilde kullanılabilmesi için de yabancı kaynaklardan konuyla ilgili çeviriler yapılması –kanımızca- sadece halkbilimine değil diğer bilimsel ve sanatsal alanlara da katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Abalı, İ.** (2011). *Koçarlı Halk Kültürü*, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış YL Tezi.
- Beatie, B. A.** (1967). "Macaronic Poetry in the Carmina Burana". *Vivarium*, V. 5, No. 1, 5. 16–24.
- Bekki, S.** (2018). "Nasreddin Hoca'dan Temel'e Türk Fıkralarında Mizah Unsuru Olarak Mülemma", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(2), 1047-1054.
- Bilgegil, M. K.** (1989). *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belagat)*, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Boehme, J.** (2011). *The Macaronic Technique in the English Language in Texts from the Old English, Medieval and Early Modern Periods (9th to 18th Centuries): A Collection and Discussion*, Glasgow: University of Glasgow, Faculty of Art, Master by Research.
- Boyajian, A. H.** (1884). *A Lexion English and Turkish*, İstanbul.
- Demo, S.** (2018a). "Mining Macaronics", *Multilingual Practices in Language History: English and Beyond*, Berlin: De Gruyter Mouton, 199–222.
- Demo, S.** (2018b). "Structure of the Vocabulary in Macaronic Latin: A digital approach", *Acta Conventus Neo-Latini Vindobonensis* Leiden: Brill 2018, 226–237.
- Devellioğlu, F.** (2004). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Duymaz, A.** (2009). "Nasreddin Hoca Fıkralarında Mizah Unsuru Olarak Gerçeküstücülük", *21. Yüzyılı Nasreddin Hoca ile Anlamak Uluslararası Sempozyum (Akşehir, 8-9 Mayıs 2008) Bildiriler*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 253-270.
- Ekici, M.** (2011). *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*, (4. Baskı), Ankara: Geleneksel Yayınları.
- Elçin, Ş.** (2004). *Türk Halk Edebiyatına Giriş*, (8. Baskı) Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ercan, H.** (2008). *Burdur İli Ağlasun İlçesi Halk Edebiyatı ve Folkloru*, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış YL Tezi.
- Göktaş, G.** (2006). *Oyun Tekerlemelerinin Araştırılması ve İncelenmesi*, Muğla: Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış YL Tezi.
- Kaya, D.** (1999). *Anonim Halk Şiiri*, Ankara: Akçağ Yayınları.

- Kaya, D.** (2007). *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Klymasz, R.&Medwidsky, B.** (1983). “Macaronic Poetics In Ukrainian Canadian Folklore”, Canadian Contributions to the IX International Congress of Slavists, V. 25, N. 1, Kiev, 206-215.
- Krikmann, A.** (2009). “Jokes In Soviet Estonia”, *folklore*, V. 43, 43-65.
- Percival, S. V.** (1908), *A Dictionary of Literary Terms*, London: George Routledge&Sons.
- Pisk, M.** (2009). “Folklore Studies and Presentations of Folk Song Traditions of Slovenian-Friulan Border Area”, *Traditiones*, 38/1, 117-130.
- Sijs, N. v. d.** (2001). *Chronologisch Woordenboek Van Het Nederlands: De Ouderdom En Herkomst Van Onze Woorden En Betekenissen*, Amsterdam: L.J. Veen.
- Şemseddin Sami** (1901). *Kâmusu Fransevi*, İstanbul: Mihran Matbaası.
- Şendağ, B. A.** (2009). *Sayısmaca ve Tekerleme Derlemeleri-Çözümlemeleri*, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Basılmamış YL Tezi.
- Tinghir, A. B.&Sinapian, K.** (1892). *Fransızcadan Türkçeye Istilahat Lugatı*, İstanbul: Bagdadlian Matbaası.
- Tökel, D. A.** (2010). *Deneyisel Edebiyat Yönüyle Divan Şiiri*, Ankara: Hece Yayınları
- Ünver, N.** (1998). *Eski Türk Edebiyatında Mülemma*, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yılmaz, M. A.** (2005). *Aladağ Halk Kültürü Araştırması*, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış YL Tezi.
- Yüksel, M. F.** (2016). *Vezirköprü Yöresi Monografisi*, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış YL Tezi.
- URL-1:** <https://www.britannica.com/art/macaronic>, Erişim Tarihi: 05/10/2018.

KAYNAK KİŞİLER

K1: Ömer Ali Ak, 11 yaşında, Öğrenci, Aydın’da yaşıyor, Arkadaşından duymuş, 2018 yılında derlendi.

K2: Mustafa Koca, 14 yaşında, Öğrenci, Aydın'da yaşıyor, Arkadaşından duymuş, 2018 yılında derlendi.

K3: Yusuf Durmaz, 9 yaşında, Öğrenci, Aydın'da yaşıyor, Arkadaşından duymuş, 2018 yılında derlendi.

ISBN 978-605-7510-82-2